

ה' של ספינה אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

בכך כל שהוא יהיה מצטרף. וכתב דיש להוכיח מהא דאמרינן כאן בכוחת הבבלי דפטור משום דאי מטביל ביה לית ביה כזית בכדי אכילת פרס, ואמאי לא אמרינן דיתחייב כרת באכילתו אפילו בשהה יותר מכדי אכילת פרס כיון דזו היא דרך אכילתו, אלא ודאי דבכל אוכל שיעור אחד הוא ואין בזה טענה דאין דרך אכילתו ודרך שתייתו בכך. וסיים, דכיון שכן עלה בדינו דאין לברך אחר קפה ברכה אחרונה.

ובמנחת חינוך (מצוה שג אות ה), השיג על התוספת יום הכיפורים, שהרי לא באנו לחייבו על כל חלק מהכוחת כי אם על החמץ המעורב בו, והחמץ עצמו דרכו לאכול בשיעור אכילת פרס בעלמא, ואטו משום שעירב עוד אוכלים עם החמץ נאריך את זמן אכילת החמץ, מה שאין כן בשתיית קפה שכל כולו דרך שתייתו באורך זמן.

ובראשונים מפורש כאן, דגם לרבי אליעזר דמחייב משום ריבוי דכל מחמצת, מכל מקום לענין כרת יודה דפטור דלהא ליכא ריבוי ע"כ. ומבואר כאן דאמרינן בטלה דעתו אצל כל אדם לקולא, ובביאור הלכה (סימן שכ ד"ה מותר וכו') הביא מחלוקת ראשונים בזה, עיין שם. וראה מה שכתב בזה מרן רבינו ז"ע בשו"ת יביע אומר (חלק ט חאו"ח סימן צח בהערותיו על ספר פני יצחק להגר"י אבולעפיא אות ו).

מד:

**"ורבי עקיבא נמי בשר
בחלב ודאי חידוש הוא אלא
יליף מגיעולי נכרים"**

מדוע נאסרו כלי מדין הרי לא היו בני יומן

כתב רש"י (בד"ה גיעולי נכרים) וז"ל: "קדירה שבשיל בה הנכרי וכשחוזר ישראל ומבשל בה היא מגעלת בליעתה לתוך של ישראל, גיעול לשון מקיא ופולט, והתורה אסרתו במעשה מדין, כל דבר אשר יבא באש (במדבר לא) דהיינו יורות וקומקמוסין וכיוצא בהן, שמרתיחין אותן על האור."

והקשו המפרשים, כיון דלא אסרה תורה אלא בקדירה בת יומא, אם כן גיעולי מדין עצמם איך נאסרו, וכי שם היו הקדרות בנות יומן, אטו כל מלחמת מדין היה הכל ביום אחד וחזרו מן המלחמה באותו יום, הרי פשיטא שעבר עליהם לילה אחד לפחות עד שובם משדה המלחמה.

והנה הראשון שרמז לשאלה זו הוא רבינו הרוקח בפירושו על התורה (פרשת מטות) שכתב וז"ל: "ולא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא, אבל כאן שנשאר גוים שהלכו עמהם

פי מה שהוכיח בכמה מקומות שהיקש וגזירה שווה נאמרו רק במקום שהדבר המלמד נאמר במפורש, אבל אם המלמד אינו מפורש אלא שכך הוא מסברא, או על פי כלל שנאמר בו, אין ללמוד ממנו בגזירה שווה או בהיקש למקום שאין שייך בו סברא או כלל זה. וכל שכן במקום שלמדים מן ההיקש או מן הגזירה שווה דבר אחר, אין לומר שמחמת הכלל שאין היקש למחצה תוציא הגזירה שווה או ההיקש מהכלל שנאמר בדבר הלמד. ולכן אין ללמוד שנשים חייבות בציצית כשם שאסורות בכלאים, כיון שהמקור לכך שנשים נאסרו בכלאים הוא משום הכלל שהשווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, וכיון שאין זה שייך לגבי מצות ציצית, אין לחייב נשים בהיקש. וכל שכן כאן שיש בציצית כלל הפוך, שנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, לא שייך לחייב נשים מחמת ההיקש. ועוד, שההיקש כאן נצרך לומר שכלאים הותרו בציצית גם לכהנים, ובאופן זה אין לומר שנתחייבו בזה, כדלעיל.

מד:

**"אלא הנח לכותח הבבלי דלית
ביה כזית בכדי אכילת פרס"**

ברכת בורא נפשות על שתיית קפה

כתב המהר"ם בן חביב בספרו תוספת יום הכיפורים (יומא פ:): אמנם אכתי נסתפק לנו ימים רבים אם אין מברכין על קפה ברכה אחרונה, כיון דאין אדם שותה רביעית ממנו בבת אחת, אלא שותה מעט, וחוזר ושותה מעט, דאינו יכול לשתות הרבה מפני חומה, ויש מתחילת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר משתיית רביעית, ולפעמים יותר מכדי אכילת פרס, או דלמא הא דאמרינן דאם שהה בשאר משקין אינו מצטרף היינו בשאר משקים דיכול לשתותם בבת אחת והוא לא עשה כן אלא שהה בשתייתם אינו מצטרף, אבל בשתיית קפה דהיא חמה ודרך שתייתה

מג:

**"והני נשי הואיל וליתנהו
בקום אכול מצה" וכו'**

מדוע נשים לא התחייבו בציצית שהוקשה לכלאים

התוספות (בד"ה סלקא) הקשו מדוע נשים פטורות ממצות ציצית, הרי מצות ציצית הוקשה לאיסור כלאים, שנאמר (דברים כב, יא): 'לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו', ובסמוך (שם פסוק יב): 'גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך', ולכאורה מכיוון שסמיכי אהדדי, נאמר שכל שנאסר באיסור כלאים, יהיה חייב בציצית, וממילא גם נשים שאסורות בכלאים יתחייבו בציצית. ונאמרו בזה אופנים שונים לתרץ הקושיא.

א. התוספות בערכין (ג: ד"ה הני) כתבו שאין לחייב נשים בציצית משום ההיקש לכלאים, שהרי הוקשה כל התורה לתפילין, ולכן אין לחייב נשים בציצית, כמו שאינן חייבות בתפילין. אלא שהקשו שאם כן אף במצה לא יתחייבו נשים, שהרי הוקשה מצה לתפילין, ותרצו שמצה שונה, שכיון שהתרבו לאכילת חמץ התרבו גם לאכילת מצה.

ב. המהר"ם חלאווה בחידושו (לעיל ע"א ד"ה כל) ביאר שכיון שבציצית נאמר (במדבר טו, לט) 'וראתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה', לכן רק מי שמצווה בכל המצוות חייב בציצית, אך נשים שאינן מצוות בכל המצוות פטורות מציצית.

ג. המהרי"ט (קידושין לד ד"ה מעקה), כתב שיש לומר שרק במקום שאין הסבר אחר מדוע נכתבו ב' העניינים בסמיכות, יש לומר שהטעם הוא כדי לומר שמי שנצטווה בזה נצטווה אף בזה, אך איסור כלאים ומצות ציצית נכתבו בסמיכות כדי ללמד שכלאים מותרים בציצית, ואין איסור שעטנז בטלית של צמר ופשתים, ולכן אין ללמוד מן הסמיכות שמי שנצטווה בכלאים נצטווה אף בציצית.

ד. הפני יהושע (בתוס' שם), כתב ליישב על

"יצא מוקצה שאין איסור גופו גרם לו אלא איסור דבר אחר גרם לו" (ממ:)

אתרוג שהיה תחת המיטה האם כשר למצוה

בשו"ת עין יצחק (או"ח סימן כד), נשאל באתרוג שהיה מונח תחת המיטה בשעה שישנו עליה שנאסר באכילה אי כשר לצאת בו ידי חובתו.

ורצה להביא ראיה מהא דתנן בסוכה (מח:): שהיין והמים המגולין פסולים למזבח, ופירש"י הטעם משום שהארס משלים השיעור ולא הוי מים כשיעור, ותוס' פירשו משום הקריבהו נא לפחתך. וקשה מדוע לא פירשו מטעם המבואר כאן בגמרא שצריך שיהיה 'ממשקה ישראל' מן המותר לישראל ומים המגולים אינם ראויים לשתייה מפני הסכנה, אלא מוכח דכאשר האיסור הוא מחמת הסכנה נחשב עדיין מן המותר לישראל, והוא הדין באתרוג שהאיסור אכילה הוא מחמת סכנה מפני רוח רעה, דנחשב עדיין שיש בו היתר אכילה ומותר לצאת בו ידי חובה.

אך דחה זאת, דיש לומר דהתם במים נחשב מן המותר לישראל כיון דאפשר להוסיף עליו ולבטלו כדתנן בתרומות (פ"ח מ"ה), ובענין סכנה לא שייך הדין דאין מבטלין איסור לכתחילה, עיין שם.

ובספר ילקוט הגרשוני (או"ח סימן תרמט ס"ק ט) כתב להוכיח מדברי הגמרא כאן דמותר, דהלא האיסור אכילה של דברים שהיו תחת המיטה הוא רק איסור דרבנן, ומבואר כאן בגמרא דבאיסור דרבנן יש חילוק בין איסור גופו לאיסור שדבר אחר גרם לו, ואיסור זה של תחת המיטה הוי איסור שדבר אחר גרם לו, ועל כן שפיר אין האתרוג נחשב שאין בו היתר אכילה שאין יוצאים בו ידי חובתו, עיין שם.

וכן העלה מרן רבינו ז"ע בחזון עובדיה סוכות (עמוד רעא): "אתרוג שהונח תחת המיטה שישנים עליה, יש אומרים שאין לצאת בו ידי חובה ביום הראשון, מפני שרוח רעה שורה עליו, ואינו ראוי לאכילה, ולא קרינן ביה לכם, ויש חולקים ומתירים אותו גם לאכילה וגם למצוה. וכן עיקר".

מח:

"כברות של בבל שנושבות זו מזו"

טעמים לאפות מצה עגולה

ברש"י פירש כברות של בבל, שהן רחבות ועגולות כעין שלנו. והמהר"י אסאד (בשו"ת או"ח סימן קנז) כתב דמרש"י כאן מבואר דהמנהג היה לעשות מצות עגולות. והאריך

(ריש פרשת תולדות) כתב דעדישים וביצים מאכל אבילות לפי שהם עגולות ואין להם פה וכן אבילות גלגל חוזר בעולם ודומם. ולכן ראוי לעשות גם המצות עגולות מהאי טעמא.

ובפרט למי מה שכתב הפרי מגדים (בסימן תעו), דאברהם אבינו עליו השלום נפטר בערב פסח ומשום הכי אוכלים ביצים זכר לאבילות על אברהם, ואתי שפיר הטעם לאפות מצות עגולות כזכר לאבילות על פטירת אברהם אבינו.

ובדרך אפשר אמרנו לרמזו, שאפשר שבמצרים נהגו לעשות הלחמים מרובעים וכיוצא בזה, לרמז לריבוי אלוהות שהאמינו בהם, ואילו עם ישראל אפה בדווקא את המצה עגולה, להורות על אחדות הבורא ושלפניו לא היה אל ואחריו לא יהיה, כאותו עיגול שאין לו התחלה וסוף והכל אחד. ואם כדברינו כן הוא, אולי נרמז זה בתורה בפסוק: 'וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האוכלים אתו לבדם כי לא יוכלון המצרים לאכול את העבריים לחם' (בראשית מג לב), והיינו דווקא הלחם שהיה שונה אצל המצרים לרמז לעבודה זרה.

ממ:

"מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור"

רבי עקיבא משורש יששכר

כתב רבינו הרי"ח בבן יהוידע כאן: "נראה לי בס"ד טעם לדברים אלו על פי מה שכתב רבינו האר"י ז"ל בביאור מדרש הנעלם ברות, דרבי עקיבא היה שרשו מיששכר יעוין שם. והנה ביששכר כתיב (בראשית מט, יד) 'יששכר חמור גרם', ודרשו רבותינו ז"ל, שקיבל עליו עול תורה כחמור למשויו שאינו קץ בריבוי עול תלמודו, לכן רבי עקיבא שהיה שרשו מיששכר, בהיותו עם הארץ שעדיין לא שיבר הקליפה, היה רוצה לעשות הדמיון של החמור בעניין המזיק שהוא הנשיכה לעמלי תורה, ואחר כך כששבר הקליפה ולמד תורה קיים בעצמו הדמיון של החמור בעניין טוב שקיבל עול תורה כחמור למשויו. ובאמת אמרו (בראשית רבה נג, טו) זרוק חוטרא אאורא אעיקרא קאי, כי שרשו יששכר. והנה נודע כי הוא היה עם הארץ ארבעים שנה, וארבעים למד, וארבעים לימד, נמצא לפי זה הוא היה אומר כן בארבעים הראשונים, אך בשמונים שנה הבאים אחריהם שהיה לו אהבה עצומה בתורה ולומדיה, ודאי נהפכה אצלו הנשיכה לנשיקה כי במקום השנאה נעשה אהבה. וההפך בין זה לזה כאן כ' וכאן ק' שהפרש במספר הוא שמונים, רמז כי באותם השמונים שנה הייתה נשיקה במקום נשיכה".

שם במקורות שעוגות היינו עגולות. ועוד כתב ליתן טעם נכון על קפיא זו, דהא לחם עוני קראו הכתוב ועניות גלגל הוא שחוזר בעולם כמאמרם ז"ל (שבת קנא): כי בגלל הדבר הזה וכו', וגלגל הוא חוזר בעיגול סביב כך העניות. וכך צורת המצות עגולות רומז על העניות לחם עוני כהא לחמא עניא וכו' דייקא 'כהא' רצונו לומר כזו הצורה בעגולה.

ועוד טעם נראה לי על פי דברי המדרש (איכה רבה ג, ה): השביעי במרורים - בלילי פסח, הרוני לענה - בלילי תשעה באב. וידוע שתשעה באב יחול תמיד באותו יום בשבוע שחל ליל הסדר. ומהאי טעמא נהגו גם כן לאכול ביצים בלילי פסח שהוא מאכל אבילות זכר לאבילות על החורבן, כמו שכתב הרמ"א (בסי' תעו). וסימנך: 'על מצות ומרורים יאכלוהו. ורש"י